

Posudek bakalářské práce Anežky Hornychové
Antropomorfismus a antropomorfizace v poezii Neslyšících

Téma, které si A. Hornychová zvolila, je téma nelehké a odvaha, s níž se diplomantka do jeho zpracování pustila, si nepochybně zasluhuje ocenění. K uspokojivému zpracování zvoleného tématu ovšem může dojít po naplnění řady podmínek, resp. předpokladů. Jsou několikerého druhu: řadí se k nim přinejmenším schopnost porozumět „teoretickému“ základu problematiky a schopnost prezentovat jej čtenáři v kvalitním odborném textu a také schopnost aplikovat „teorii“ na popisovaný materiál, využít ji pro přístup k němu jako svého druhu oporu.

V bakalářské práci je ne všechno z toho výše jmenovaného prokázáno v uspokojivé míře. Promyšlené je uspořádání celku – autorka chce (viz obsah) postupovat od „teorií“ (převzatých odjinud, v práci ovšem neusouvztažených a reprodukováných bez patřičného nadhledu) k popisu básně. Méně promyšlená než kompozice celku, resp. „nedopracovaná“ je reprodukce poznatků získaných studiem odborné literatury (viz níže); patrné je to např. v kratičké kapitole Klasifikátory a klasifikátorové tvary ruky. Tato problematika (v lingvistice znakových jazyků aktuální) je přitom probíraná v kursech bakalářského studia a obšírně zpracovaná přinejmenším v jedné studentské kvalifikační práci. Bylo tedy – i na té základní úrovni odbornosti – z čeho čerpat. Přesto se v dané kapitole objevuje řada problémů – výklad není zvládnut po stránce věcné, kompoziční ani jazykové, resp. stylizační.

Jako příklad vybírám jen část ze dvou odstavců, v nichž jsou klasifikátory pojednány a v závorkách formulují některé otázky, které vybraná část klade. Nejprve se uvádí, že klasifikátory lze dělit do skupin dle užití – osoby, ploché předměty, válcové předměty, kulaté předměty aj., v dalším odstavci se píše, že klasifikátorové tvary rukou (ne klasifikátory?) mohou reprezentovat danou entitu – člověka, zvíře či věc jako celek. Mimo ně však rozlišujeme například také klasifikátory (už ne klasifikátorové tvary ruky?) držení (tvar ruky reprezentuje držící (ne drženou?) entitu, rozměru a povrchu (tvar ruky reprezentuje šířku entity)... (jen šířku?) Prosím tedy diplomantku, aby při obhajobě ujasnila alespoň to nejzákladnější, to, co by mělo být jasně vyloženo (v opoře o lingvistický pohled na klasifikátory) už v bakalářské práci: Jak rozlišuje mezi klasifikátorem a klasifikátorovým tvarem ruky? Co rozumí „klasifikátorovým tvarem a pohybem“ (s. 45)? Jak se „teorie“ promítá do popisu básně: který / které z typů klasifikátorů je užit /jsou užity v básni Strom? Protože jádro této problematiky prorůstá do celého výkladu, bylo by třeba alespoň při obhajobě ujasnit také to, jak se k sobě mají pojmy/termíny klasifikátor/klasifikátorový tvar ruky a další pojmy/termíny v práci užití (přinejmenším znak, produktivní znak, sloveso „pro pohyb a umístění“); vyložit by bylo třeba také to, co se rozumí (s. 25) výrazem „náhražka“ (zvl. zda se má se nějak k výrazu klasifikátor) a uvést, zda výraz klasifikátor stojí pro autorku na stejné rovině jako výraz obrys (... ruce ve znakovacím prostoru mohou pomoci klasifikátorů nebo obrysů přibližovat daný objekt.) a co „obrysem“ rozumí.

Stejně by bylo při obhajobě žádoucí vyložit podobně nejasné „výkladové“ partie vztažené k metafoře, a zdvojenému (metaforickému a ikonickému) mapování; i ve výkladu o tom přitom bylo z čeho vycházet. Ani tento výklad není usouvztažen s popisem básně, i tento výklad klade řadu otázek – vybírám zase jen některé. Proč se práce tak obšírně věnuje typům metafor (s příklady převzatými ze Šůchové), když v popisu básně se metafora zmiňuje jen v jedné souvislosti (metaforická paralela ČLOVĚK – STROM, s. 30). Co to metaforická paralela je? Je metaforická paralela totéž, co metafora? Pokud ano, o jaký typ metafor z těch probíraných ve výkladové části tady jde a co je v této metafoře / metaforické paralele zdrojovou, co cílovou oblastí? Pokud ne, proč bylo třeba výraz „metaforická paralela“ použít?

Níže uvádím (v pořadí odpovídajícím sledu autorčina výkladu) jen některé vybrané příklady, které vzbuzují pochybnosti o věcném zvládnutí probírané problematiky a/nebo o problémech s prostředkováním poznatků odjinud v textu, který by měl být textem odborným.

- Jasně není, co se rozumí výrazem „značnější podrobnosti“ užitým v souvislosti se strukturními metaforami na s. 19: *Mohou však zajít do značnějších podrobností* (rozumějme než metafory orientační a ontologické), *a to díky metaforické strukturaci jednoho pojmu na základě pojmu druhého* (tamtéž, s. 79). Mohla by autorka formulaci vysvětlit, srovnat (nejlépe na příkladech) v tomto ohledu metaforu strukturní s metaforou orientační a ontologickou a uvést ilustrující příklad/y oněch „značnějších podrobností“?

- Znamená formulace na s. 20 (*Ikonické mapování je přitom typické pouze pro znakové jazyky. Zde dochází k přenesení struktury poznání mezi oblastí zdrojovou a cílovou*), že pouze ve znakových jazycích a pouze v případě ikonického mapování *dochází k přenesení struktury poznání mezi oblastí zdrojovou a cílovou*?

- Opravdu platí (s. 21), že *U znaku TREE amerického znakového jazyka je metaforické mapování znatelné v provedení znaku v užití tvaru ruky 5, který připomíná korunu stromu, vzpřímené předloktí značí kmen*? Tady nejde o ikonické mapování, tedy, jak se píše o několik řádků výše, o *komponent/y znaku (tvar ruky, místo artikulace, pohyb)*? Není toto tvrzení s tvrzením uvedeným výše v práci v rozporu?

- Probíhá (s. 20) metaforické mapování jen v mluvených jazycích, jak by naznačovala formulace na s. 20? Srov. *Metafora využívá v rámci konceptualizace řady vztahů mezi oblastí zdrojovou a cílovou, kde probíhá v mluvených jazycích tzv. metaforické mapování*. A bylo by možné uvést příklad oné řady vztahů?

Prosila bych diplomantku, aby při obhajobě svůj náhled na metaforu a zdvojené mapování znakových jazyků ujasnila a především aby vyložila, jaké typy metafor a jak realizované se v básni objevují, a čemu metaforika slouží; objasnit by bylo třeba také vztah pojmů/termínů konceptualizace a mapování (srov. na s. 21 *Konceptualizace je mapována ...*). To všechno mělo být uspokojivě pojednáno už v bakalářské práci.

Vybrané příklady uvedené výše poukazují (jak už bylo řečeno) dílem k věcnému nezvládnutí dané problematiky, dílem k potížím s formulací odborného textu, jenž by i na bakalářské úrovni měl splňovat požadavky kladené na odborný text (věcná / jazyková správnost, přesnost, jasnost, explicitnost / úplnost atd.). Ne vždy je snadné rozlišit, co z těchto dvou problémů se do výsledné podoby textu promítá především / v první řadě.

To je patrné i jinde v první části práce, uvádím zase jen některé příklady:

- Soudí autorka (viz s. 14, první odstavec: *...o povaze znakových jazyků, stejně jako o jejich verbální a neverbální složce*“), že znakové jazyky mají neverbální složku?

- Skutečně platí, že (s. 14) *Ve znakových jazycích se motivované znaky vyskytují ve větší míře než motivovaná slova v mluvených jazycích*? Jaký typ motivace má autorka na mysli?

Formulace odkazuje na motivaci „vůbec“, tedy i vnitrojazykovou. Mohla by diplomantka uvést její příklady z českého znakového jazyka? A mohla by doplnit odkaz na práci, z níž výše uvedený poznatek čerpala?

- Opravdu neplatí u mluvených jazyků to, co se konstatuje v souvislosti s jazyky znakovými? Srov. *Rozdíl v případě antropomorfizace u znakových jazyků vyplývá ze zdánlivě prosté skutečnosti, že antropomorfizovaným objektem může být cokoliv neživého nebo mimolidského – pes, stěna, voda nebo například jablko*. U mluvených tedy všechno to vyjmenované antropomorfizovat nelze?

- Když se na s. 24 píše že *Neslyšící autor může buď při znakování odkázat na referenta daného znaku (tzv. small space), anebo ...*, znamená to, že neslyšící neprodukuje znak?

- Jak se projevuje *naše perspektiva* v gramatických kategoriích? V kterých? A bylo by možné uvést příklad/y?

Vysvětlit by u obhajoby bylo třeba také, v souvislosti s užitou terminologií, např.
- vztahy mezi pojmy/termíny objekt – entita – referent – postava (všechny se v práci užívají).
Např. na s. 30 se na malé ploše textu a bez rozlišení úhlu pohledu píše o stromu jednou jako o entitě, jednou jako o postavě.

- pojem/termín (jazykový) obraz světa (např. s. 15, 21, 22, 24, 25). Tady by bylo na místě vyložit, co se tím rozumí, jaký jazykový obraz světa je „přítomný“ v popisované básni a jak se na tomto obrazu světa podílí antropomorfismus.

Stranou nechávám další (méně lingvistické) dílčí problémy, např. nerozlišení výrazů ruka a paže (s. 15).

Problémy věcné, resp. jazykové a stylizační je možné identifikovat i v části věnované popisu básně, zase jen krátce a zase jen příklady:

- Když se na s. 45 uvádí, že *U úrovně předjazykové antropomorfizace probíhá (proces antropomorfizace) také skrze nejazykovou mimiku*, znamená užití „také“, že na úrovni popisné tomu tak není? Obrázky, např. č. 4, 8, tomu nenasvědčují, resp. jsou s tímto tvrzením v jistém rozporu. Na obr. 8 se mimika neuplatňuje, výraz obličeje je „neutrální“, „nepříznakový“? V jaké míře mimiku v básni užitou autorka konzultovala s rodilými uživateli českého znakového jazyka?

- Jde (s. 39) o „znak“? Jaký? Nejde spíše o to, že je zde využit mimetický potenciál znakového jazyka?

- Lze (s. 46) použít formulaci, že „live space“ je artikulován?

Na přepis básně glosami i na její překlad autorka nepochybně vynaložila velké množství časově náročných prací, jednotlivé partie přepsané glosami pak využívá ve výkladech o antropomorfismu (opřený je o rozlišení úrovní antropomorfismu v odborné literatuře). Ne vždy je v těchto výkladech důsledná, při popisu básně, resp. těch jejích partií, které spojuje s antropomorfismem, většinou zmiňuje tvar/y ruky, další parametry znaků ne pravidelně. Také v této části diplomové práce se objevují problémy, které poukazují k nedůslednosti, resp. ne dostatečné pečlivosti závěrečné korektury práce. Jistě by bylo bez problémů označit „první část“ básně, jejíž přepis do glos udělala dr. Hynková Dingová, bez problémů by snad bylo ujasnit, o co se opírá (o jaké „signály“ přítomné v básni ve znakovém jazyce) horizontální členění přepisu glosami a překladu, pracně by nebylo explicitně vyjádřit, jakou funkci nesou výtvarně členěné části přepisu do glos nebo vysvětlit zničehonic se objevující (na jednom místě práce) zkratku MA, příp. ji neužívat.

Nijak zvlášť náročná by dle mého soudu nebyla ani revize práce s literaturou, citáty a odkazy v textu, zase jen namátkou:

Na s. 14 je jako označený citát text zdánlivě přejatý z NESČ - heslo motivovanost: NESČ: Úplná n. částečná odvoditelnost významu Zpojmenování z jeho formy X bakalářská práce: *Motivovanost zde chápeme jako „úplnou nebo částečnou odvoditelnost významu od formy (...)“*, podobně na s. 12 nepřesný „citát“ z Kuchařové. Podivně se odkazuje (s. 20) na Vaňkovou; ta (mluvíc o představovém schématu cesta) zcela jistě neuvádí, že *ta začíná o odesílatele, sdělení plyne až k cíli, k adresátovi*, popiska obr. 3 (*Ikonické mapování dle Taubové, znak TREE v ASL*) neodpovídá popisce prezentované Taubovou. Často se v práci objevují jakési „obecné odkazy“, jejichž zdroje nejsou specifikovány – a informace se předkládají čtenáři k „věření“. Např. s. 16 se uvádí, že *mnozí lingvisté* (bez specifikace kteří), na s. 17 se zmiňuje *jedno z mnoha pojetí metafor* (jaká jsou/mohou být a ke kterému se autorka přiklání – a proč, uvedeno není), na s. 10 by bylo třeba odkázat k autoritám, které v současné době pokládají psanou podobu mluveného jazyka za primární, na s. 12 by bylo žádoucí neužívat výraz „aj.“, ale specifikovat, resp. podat taxativní vyčet oněch „skupin dle užití“, odkazem jinam než na bakalářskou práci by bylo třeba podepřít tvrzení (s. 11) přejaté od Hájkové a zvážit, zda výrazy „v hojně míře“ (Hájková) a „z velké části“ (bakalářská práce)

jsou plně synonymní, bez větší námahy by jistě bylo možné zjistit a v práci uvést autory Multimediální cvičebnice. K ničemu z toho se autorka bohužel nerozhodla.

V abstraktu autorka uvádí, že práce se mj. zaměřuje na *účinky antropomorfizace v poezii Neslyšících*. V práci jsem výklad o účincích antropomorfizace nenašla. Mohla by autorka při obhajobě vyložit, co „účinkem“ antropomorfizace rozumí a účinky přiblížit při obhajobě? A mohla by se vyjádřit k formulaci z Úvodu, totiž že *Hlavním cílem je ... výzkum vzniku těchto prostředků*, zvl. co zde rozumí „vznikem“ a jak „vznik těchto prostředků“ (antropomorfismus a antropomorfizaci) zkoumala?

Po pravopisné stránce je práce v podstatě v pořádku, vyskytují se v ní ale často nedostatky formulační / stylizační (které ovšem, na rozdíl od těch uvedených výše, nejsou bariérami porozumění), např. s. 45 *Výsledky analýzy potvrzují na konkrétním příkladu básně Strom, že vzniká proces antropomorfizace má tendenci postupovat od úrovně popisné po úroveň předjazykovou skrze klasifikátorové tvary a pohyby*, s. 14 *o většině znacích*, s. 30-31 *... může glosa jednoho znaku může obsahovat ...*, s. 37 *Oči milenců směrem ke stromu (...) je artikulovaný oběma rukama*. I tady platí, že nedostatky uvedeného a podobného typu by byly při pečlivé závěrečné korektuře práce snadno odstranitelné.

Závěr:

Ocenit je třeba diplomantčin výběr nelehkého tématu i odvahu, s jakou se (nejsouc rodilou mluvčí českého znakového jazyka) rozhodla pokusit se o popis (o analýzu nejde) uměleckého textu v českém znakovém jazyce, snad i u vědomí toho, že sféra literární komunikace (i literární komunikace v českém znakovém jazyce) má svá specifika. Práce v předložené podobě bohužel nepřesvědčuje o tom, že autorka teoretickému základu svého tématu plně rozumí – a nebo (to je mnohdy těžké rozlišit) že je schopna formulovat kvalitní odborný text, resp. že věnovala jazykové, stylové a kompoziční stránce práce dostatečnou pozornost (ani snadno identifikovatelné a odstranitelné nedostatky v předložené práci odstraněny nejsou). Text tak zápolí s věcnou správností, správností logickou (zvl. důsledková souvětí) i jazykovou, výhrady lze mít k jeho stylizaci. Požadavky kladené na odborný text, i na odborný text na bakalářské úrovni (jasnost, srozumitelnost, explicitnost/úplnost atd.) nejsou v práci naplněny, resp. jsou naplňovány jen částečně; to někdy brání plnému porozumění textu. Jazykové prostředky/postupy, které jsou v práci identifikovány jako nosné prvky antropomorfismu, nejsou popisovány v úplnosti – a včlenění „teorie“ do popisu básně není (s výjimkou poznatků o třech úrovních antropomorfismu a částečně poznatků o mimice) přesvědčivé, zvl. pokud jde o usouvztažnění (částečně popisovaných) výrazů s významy / smyslem básně.

Bakalářskou práci Anežky Hornychové Antropomorfismus a antropomorfizace v poezii Neslyšících v této podobě nemohu doporučit k obhajobě.

Alena Macurová
29. srpna 2022